

УДК 330.3

Храпкіна В. В.

valentina_31@i.ua, ORCID ID: 0000-0003-3431-4369

д.е.н., проф., професор кафедри маркетингу та управління бізнесом,
Національний університет “Києво-Могилянська академія”, м. Київ

СТРАТЕГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація. Імператив розвитку цифрової економіки, що відображає національні амбіції у сфері цифровізації, потребує оновлення стратегічних концептів цифрової політики, що відповідають динамічному характеру цифрових інновацій та змін. Удосконалено наукові положення стосовно визначення стратегічних засад розвитку цифрової економіки України, що охоплюють ідентифікацію ключових тенденцій розвитку суспільства й перспектив цифровізації країни та розробку ефективних стратегій і рекомендацій для інтеграції цифрових інновацій у різноманітні сектори національної економіки з метою протидії кризовим явищам та подальшого розвитку країни. Визначено комплекс бар'єрів, що ускладнюють процес переходу економіки України до цифрового формату: інституціональні бар'єри, інфраструктурні виклики, екосистемні обмеження, проблеми в сфері електронного урядування, безпекові виклики. Окреслено нові виклики та проблеми в економіці України, що можуть приводити до виникнення кризових ситуацій: зростання кіберзлочинності та порушення приватності користувачів; цифровий розрив у можливості доступу до технологій, послуг та продуктів; значна втрата робочих місць; втрата культурної різноманітності та негативний вплив на розвиток регіональної культури та традицій. Стратегічні концепти базуються на комплексному та системному підході для подолання бар'єрів і викликів з метою успішної трансформації української економіки у цифровий вимір. Акцентовано на необхідності застосування комплексних та секторальних стратегій для цифрового прогресу, створення адекватної державної політики та формування “кондуктивного” інституціонального середовища. Обґрунтовано, що стратегія має визначати ключові напрямки, рівень і основні принципи проведення інституціональних, інфраструктурних та соціоекономічних трансформацій у сфері цифрового розвитку економіки, та механізми створення, комерціалізації, імплементації та розповсюдження передових технологій у національній економіці. Виявлено, що ключовими напрямками перетворень мають стати: трансформація прав та відносин власності; зростання індивідуальних можливостей економічних акторів у доступі до ресурсів і технологій; еволюція нових форм зайнятості; трансформація державної політики в напрямку підтримки і розвитку людського потенціалу; переосмислення і реформатування бізнес-моделей; реформування традиційних ролей домогосподарств; застосування політики економічного протекціонізму.

Ключові слова: інституціональне середовище, стратегія, цифрова економіка, цифрова трансформація, цифровізація

Khrapkina Valentyna

valentina_31@i.ua, ORCID ID: 0000-0003-3431-4369

Doctor of Economic Sciences, Professor,

Professor of the Department of Marketing and Business Management,

National University of Kyiv-Mohyla Academy, Kyiv

STRATEGIC FRAMEWORK FOR THE DEVELOPMENT OF THE DIGITAL ECONOMY OF UKRAINE

Abstract. The imperative to develop a digital economy that reflects national digitalisation ambitions requires updating strategic digital policy concepts to reflect the dynamic nature of digital innovation and change. The scientific provisions on defining the strategic foundations for the deve-

lopment of Ukraine's digital economy have been improved, including the identification of key trends in the development of society and prospects for the country's digitalisation, and the development of effective strategies and recommendations for integrating digital innovations into various sectors of the national economy in order to counteract the crisis and further develop the country. The article identifies a set of barriers that complicate the process of transition of Ukraine's economy to a digital format: institutional barriers, infrastructure challenges, ecosystem constraints, problems in the field of e-government, and security challenges. The paper outlines new challenges and problems in Ukraine's economy that may lead to crisis situations: the growth of cybercrime and violation of user privacy; digital divide in access to technologies, services and products; significant loss of jobs; loss of cultural diversity and negative impact on the development of regional culture and traditions. The strategic concepts are based on a comprehensive and systematic approach to overcome barriers and challenges to the successful transformation of the Ukrainian economy into the digital dimension. The emphasis is placed on the need to apply comprehensive and sectoral strategies for digital progress, create adequate public policies and form a "conductive" institutional environment. It is substantiated that the strategy should define the key directions, level and basic principles of institutional, infrastructural and socio-economic transformations in the field of digital economic development, as well as mechanisms for creating, commercialising, implementing and disseminating advanced technologies in the national economy. The publication reveals that the key areas of transformation should include the following: transformation of property rights and relations; growth of individual opportunities of economic actors in access to resources and technologies; evolution of new forms of employment; transformation of state policy towards support and development of human potential; rethinking and reformatting business models; reforming traditional roles of households; and application of economic protectionism.

Key words: institutional environment, strategy, digital economy, digital transformation, digitalisation.

JEL Classification: B52, D8, L86, O43

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1256-2023-39-29>

Постановка проблеми. Імператив розвитку цифрової економіки відображає національні амбіції у сфері цифровізації. В цьому контексті, розробка нових напрямів управління еволюцією національної економіки має базуватися на оновлених стратегічних концептах цифрової політики, що відповідають динамічному характеру цифрових інновацій та змін.

У Європейському Союзі цифрова трансформація вже стала ключовим напрямком політики, що відображено в таких концептуальних документах, як Стратегія Єдиного цифрового ринку (Digital Single Market Strategy for Europe), Підключення до Європейського Гігабітного суспільства (Connectivity for a European Gigabit Society), Цифрова Європа 2025 (Digital Europe 2025), Програмі розвитку загальноєвропейських стандартів у сфері телекомунікацій та цифрових технологій тощо [1, с. 4]. Україна також демонструє прогрес у розвитку цифрової економіки, активно розробляє та впроваджує стратегічні ініціативи в цій сфері.

Цифрова перебудова управління національної економіки представляє собою склад-

ний і динамічний процес. Незважаючи на певний прогрес, досягнутий урядом як відповідь на складні виклики, існує потреба в комплексних заходах та інструментах для глибшого розуміння та вирішення цих проблем, а також для розроблення ефективних стратегічних підходів і механізмів розвитку цифрової економіки в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розробки стратегій розвитку суспільства у контексті цифрової економіки є актуальним і дискусійним питанням, що широко обговорюється в наукових дослідженнях українських і міжнародних учених. Різноманітні аспекти стратегічного управління розвитком економіки в умовах цифровізації знайшли своє відображення у наукових працях таких учених як Дж. Блумберг, А. Буряк, О. Гусева, В. Загарій, Т. Ковальчук, Л. Мальон, В. Синільник, Л. Сторожук.

Враховуючи існуючі значні теоретичні внески та практичні розробки у даній сфері, слід відмітити, що окремі питання концептуалізації стратегії розвитку в контексті цифрової економіки досі не знайшли свого всебічного

висвітлення в наукових дискусіях та потребують подальшої елаборації та вдосконалення.

Постановка завдання. Метою статті є завдання систематизації наявного матеріалу, його адаптація під сучасні реалії та визначення стратегічних засад розвитку цифрової економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Позитивна динаміка цифровізації в Україні часто здійснюється не завдяки, а всупереч існуючим інституціональним умовам та нормативно-законодавчій базі. Несприятливе інституціональне середовище стримує цифровий розвиток країни через недоліки в системі управління національною економікою, невідповідність законодавства потребам цифрової трансформації, відсутність адекватних правових механізмів та процедур для регулювання та захисту прав у контексті швидких соціоекономічних змін.

Формування стратегічних підходів до розвитку цифрової економіки в Україні передбачає розуміння ключових тенденцій розвитку суспільства і визначення перспектив розвитку цифрових технологій у країні. Це сприятиме розробці ефективних стратегій і рекомендацій для інтеграції цифрових інновацій у різноманітні сектори національної економіки для протидії кризовим явищам та подальшого розвитку країни.

На даний час в Україні визначено комплекс бар'єрів, які ускладнюють процес переходу економіки країни до цифрового формату [2; 3]:

1. Інституціональні бар'єри: обмежена участь державних органів у впровадженні цифрових новацій; невідповідність існуючого профільного законодавства до сучасних глобальних викликів та можливостей; розбіжності між національними, регіональними та галузевими стратегіями розвитку та цифровими інноваційними трендами.

2. Інфраструктурні виклики: обмежене географічне покриття цифровою інфраструктурою; відсутність деяких видів цифрової інфраструктури; неоднорідний доступ до цифрових технологій та інноваційних можливостей серед населення.

3. Екосистемні обмеження: недостатня ефективність державної політики в напрямі стимулювання та заохочення розвитку інноваційної економіки; недостатньо розвинений ринок інвестиційного капіталу; застарілість освітньої системи, методик викладання, недоліки у фокусуванні на STEM-освіті, розвитку soft skills та підприємницьких навичок, нее-

фективність моделей трансферу технологій; нестача висококваліфікованих фахівців для розвитку цифрової економіки.

4. Проблеми в сфері електронного урядування через низький рівень автоматизації та цифровізації державних послуг, обумовлений обмеженою мотивацією урядових структур та відсутністю розуміння переваг комплексної цифровізації;

5. Безпекові виклики: законодавча неврегульованість діяльності більшості суб'єктів електронної торгівлі та використання електронних довірчих послуг як складової електронної торгівлі; відсутність єдиної системи захисту і регулятора прав споживачів у сфері цифрових послуг; відсутність інституційних механізмів для створення дієвої системи захисту персональних даних у цифровій сфері.

Одночасно, сама цифрова економіка України створює нові виклики та проблеми, що можуть сприяти виникненню кризових ситуацій. До таких викликів можна віднести:

– збільшення використання цифрових технологій, що може призвести до зростання кіберзлочинності та порушення приватності користувачів;

– цифрова диференціація між людьми з високим та низьким рівнем інформаційної грамотності створює цифровий розрив у можливості доступу до технологій, послуг та продуктів;

– можливе заміщення людей машинами та роботами, що може призвести до значної втрати робочих місць (особливо на виробництві);

– зменшення культурної різноманітності та створення світу, що базується на однакових стандартах та виробляє однакові продукти та послуги, що може мати негативний вплив на розвиток регіональної культури та традицій [2; 4].

Цифрова трансформація та соціоекономічна динаміка знаходяться у тісній взаємодії та взаємному впливі. Прийняття управлінських рішень у контексті стратегії цифрового переосмислення економічного розвитку вимагає адаптації до умов невизначеності, що пов'язані з майбутніми цифровими та іншими змінами. Стратегічні концепти базуються на комплексному та системному підході для подолання бар'єрів і викликів з метою успішної трансформації української економіки у цифровий вимір.

Стратегія має визначати ключові напрямки, рівень і основні принципи проведення інституціональних, інфраструктурних та соціоекономічних трансформацій у сфері цифрового розвитку економіки, необхідних для

досягнення цілей, окреслених у стратегічному документі, щодо створення, комерціалізації, імплементації та розповсюдження передових технологій у національній економіці.

Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства на 2018–2020 роки [5], що враховувала окремі вказані аспекти, залишилась декларативно-рекомендаційним документом, терміни виконання якого безнадійно прострочено. У контексті цифрової трансформації Національна стратегія економічного розвитку України до 2030 визначає розвиток цифрової економіки як одним із драйверів економічного зростання України. Орієнтиром економічної політики стає створення ефективної цифрової сервісної держави з компактними державними інститутами [6].

Стратегічні цілі щодо розвитку цифрової економіки охоплюють: акселерацію економічної діяльності; трансформацію ресурсних секторів економіки у високопродуктивні, інтелектуальні та конкурентоспроможні; трансформацію сфер життя в ефективні, сучасні та комфортні; створення нових можливостей для реалізації людського капіталу, розвитку інноваційних, креативних та цифрових індустрій і бізнесу [6].

Ключовими напрямками перетворень мають стати [7; 8]:

- трансформація прав та відносин власності;
- фрагментація соціально-економічних взаємозв'язків, що супроводжується зростанням індивідуальних можливостей економічних акторів у доступі до ресурсів і технологій;
- еволюція нових форм зайнятості;
- трансформація державної політики в напрямку підтримки і розвитку людського потенціалу;
- переосмислення і переформатування бізнес-моделей;
- реформування традиційних ролей домогосподарств;
- застосування політики економічного протекціонізму.

Зарубіжний досвід у сфері цифрових інновацій акцентується на необхідності застосування комплексних та секторальних стратегій для цифрового прогресу, створення адекватної державної політики та формування “кондуктивного” інституціонального середовища, яке є сприятливим або підтримує розвиток та впровадження цифрових технологій, інновацій, цифрової освіти, а також забезпечує доступ до цифрових ресурсів та послуг. Сприятливе цифрове середовище включає

наявність необхідної інфраструктури, доступ до широкосмугового інтернету, цифрову грамотність населення, розвинені електронні урядові послуги, захист даних користувачів та інші аспекти, які сприяють ефективній цифровій трансформації суспільства та економіки. Такий підхід сприятиме зміцненню потенціалу та підвищенню конкурентоспроможності національної економіки.

Формування екосистеми цифрової економіки вимагає створення умов, що сприяють цифровій трансформації секторів економіки та підприємств, з особливим фокусом на платформізації та підтримці підприємництва домогосподарств:

– розвиток цифровізації в секторі економіки має бути спрямований не лише на посилення цифрового сегменту, але й на розширення доступу економічних агентів до цифрових ресурсів, що сприятиме підвищенню продуктивності та зниженню виробничих витрат;

– адаптація ринку праці до цифрової економіки передбачає розвиток нових кваліфікаційних навичок, що відповідають потребам цифрової ери з акцентом на гнучкість та мультизадачність;

– конкурентна політика у цифровій економіці вимагає оновлення законодавчих та регуляторних основ, щоб відповідати особливостям цифрового ринкового середовища.

– політика захисту прав інтелектуальної власності передбачає збалансування інтересів творців та користувачів в контексті цифрових технологій.

– цифрова міжнародна співпраця має на меті інтеграцію українського цифрового бізнесу в глобальний простір, з особливим фокусом на розвиток міжнародних зв'язків та використання цифрових платформ для збільшення експортного потенціалу.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Актуальний стан, потенційні виклики, загрози та перспективи, які супроводжують процес цифровізації в економіці України обумовили формулювання основної мети стратегії цифрової трансформації країни. Стратегія економічного розвитку України до 2030 визначає розвиток цифрової економіки як один із драйверів економічного зростання України, що передбачає створення ефективної цифрової сервісної держави з компактними державними інститутами. Ця мета зосереджена на створенні безпечого цифрового середовища та механізмів цифрової

взаємодії для акторів соціально-політичної та економічної системи, ґрунтуючись на засадах всебічної цифровізації. Ключові принципи охоплюють доступність та рівність, інклюзивність, ефективність, креативність та свободу інформації, інтеграцію, стандартизацію, безпеку та державне регулювання.

У контексті управління стратегічне виконання цих засад реалізується на рівнях регуляторної (державної) та інституціональної взаємодії, заснованої на принципах партнерства та діалогу з органами влади. Ефективність державної політики в області цифровізації залежить від інституційної підтримки процесу цифрової трансформації, яка передбачає розробку та імплементацію нормативних актів та керівних документів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мальон Л. На шляху до єдиного цифрового ринку ЄС: телекомунікації. Київ : Український центр європейської політики, 2021. 31 с. URL: https://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/ucep_report_telecom_1.06.2021.pdf (дата звернення: 15.11.2023).
2. Гусева О.Ю. Напрями реалізації концепції цифрової економіки України. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2018. № 2 (24). С. 97–102.
3. Україна 2030E – країна з розвинутою цифровою економікою. Український інститут майбутнього. 2018. URL: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html> (дата звернення: 15.11.2023).
4. Загарій В.К., Ковальчук Т.Г., Синільник В.В. Пріоритетність розвитку цифрової економіки для України. *Прийзовський економічний вісник*. 2019. Випуск 2 (13). С. 64–68.
5. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 17.11.2023).
6. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року : Постанова Кабінету Міністрів України; Стратегія від 03.03.2021 № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.11.2023).
7. Buriak A., Storozhuk L. Стратегія і механізми запровадження цифрової економіки в країнах ЄС та Україні як умова подолання кризових явищ. *Економіка і регіон*. 2023. № 2 (89). С. 53–59. DOI: [https://doi.org/10.26906/eip.v0i2\(89\).2934](https://doi.org/10.26906/eip.v0i2(89).2934)
8. Bloomberg J. Digitizatio, Digitalizatio, And Digital Transformation: Confuse Them At Your Peril. URL: <https://www.forbes.com/sites/jasonbloomberg/2018/04/29/digitization-digitalization-and-digital-transformation-confuse-them-at-your-peril/?sh=298092e2f2c7> (дата звернення: 22.11.2023).

REFERENCES

1. Malon, L. (2021), “Na shliakhu do yedynoho tsyfrovoho rynku YES: telekomunikatsii”, *Ukrainskyi tsentr yevropeiskoi polityky*, Kyiv, Ukraine, 31 p., available at: https://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/ucep_report_telecom_1.06.2021.pdf (accessed November 15, 2023). (in Ukrainian)
2. Husieva, O. Iu. (2018), *Napriamy realizatsii kontseptsii tsyfrovoy ekonomiky Ukrainy, Ekonomika. Menedzhment. Biznes*, no. 2 (24), pp. 97–102. (in Ukrainian)
3. *Ukrainskyi instytut maibutnoho* (2018), *Ukraina 2030E – kraina z rozvynutoiu tsyfrovoy ekonomikoyu*, available at: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html> (accessed November 15, 2023). (in Ukrainian)
4. Zaharii, V. K., Kovalchuk, T. H., Synilnyk, V. V. (2019), *Priorytetnist rozvytku tsyfrovoy ekonomiky dlia Ukrainy, Pryazovskiy ekonomichnyi visnyk*, vol. 2 (13), pp. 64–68. (in Ukrainian)
5. Kabinetu Ministriv Ukrainy (2018), *Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovoy ekonomiky ta suspil'stva Ukrainy na 2018–2020 roky ta zatverdzhennia planu zakhodiv schodo ii realizatsii: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17.01.2018 No. 67-p*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text> (accessed November 17, 2023). (in Ukrainian)
6. *Pro zatverdzhennia Natsionalnoi ekonomichnoi stratehii na period do 2030 roku: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 03.03.2021 No. 179*, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text> (accessed November 21, 2023). (in Ukrainian)
7. Buriak, A., Storozhuk, L. (2023), *Stratehiia i mekhanizmy zaprovadzhennia tsyfrovoy ekonomiky v krainakh YES ta ukraini yak umova podolannia kryzovykh yavyshch, Ekonomika i rehion*, no. 2 (89), pp. 53–59. DOI: [https://doi.org/10.26906/eip.v0i2\(89\).2934](https://doi.org/10.26906/eip.v0i2(89).2934) (in Ukrainian)
8. Bloomberg, J. Digitizatio, Digitalizatio, And Digital Transformation: Confuse Them At Your Peril, available at: <https://www.forbes.com/sites/jasonbloomberg/2018/04/29/digitization-digitalization-and-digital-transformation-confuse-them-at-your-peril/?sh=298092e2f2c7> accessed November 22, 2023). (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції
04 грудня 2023 р.